

Ніколаєва Н. М.

Запорізький національний університет

СПОСОБИ УТВОРЕННЯ КОМПОЗИТИВ З КОЛІРНИМИ КОМПОНЕНТАМИ *BLAU* ТА *GELB* У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ТЕКСТІ

Відомо, що основні кольори мають прототипові значення [2]. Отже, існує концептуальна асоціація: синій колір і небо, жовтий і сонце, червоний і вогонь, зелений і «речі, що ростуть із землі». Білий та чорний кольори можна назвати різними відтінками світла. Нас цікавлять складні слова з колірним компонентом. Наша мета – вивчити ці прототипові значення серед композитів з колірним компонентом blau, gelb.

У цій статті розглядається деривація колоронімів blau, gelb у публіцистичному тексті німецької мови. Можна зазначити, що продуктивність словоскладання як спосіб формування нових номінацій зростає, і зараз це є найбільш продуктивним методом, за допомогою якого утворюються нові назви. Композити утворені щонайменше з двох основ, і можуть поєднувати будь-які частини мови (іменник + іменник, прикметник + прикметник, дієслово + іменник тощо). У даній статті композити утворені за зразком «прикметник кольору + іменник», хоча є й інші «прикметник кольору + дієслово», «прикметник кольору + прикметник».

Колороніми в німецькомовній культурі мають постійний набір переносних значень, що описують різноманітні об'єкти. Майже всі колороніми є полісеміями, тому їх значення визначаються або в певних поєднаннях, або в контексті. Композит набуває переносного значення завдяки кольоровій складовій та стійким асоціаціям з цим кольором. Усі композити утворюються шляхом метафоричного або метонімічного переосмислення, значення якого не завжди збігається з лексичними тлумаченнями. Найбільш вживаним механізмом переносного значення в процесі слово- і фразотворення за участю колоронімів виявляється механізм перенесення найменування одного предмета на інший за подібністю.

Значення всіх складних слів пов'язані з людиною, з описом її зовнішніх даних або характеристикою її діяльності. Німецькі композити з кольоровими компонентами blau, gelb використовуються як з позитивним, так і з негативним значенням.

Ключові слова: композити, колороніми, синій, жовтий, значення, німецька мова.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика приділяє особливу увагу вивченню мови засобів масової інформації і, перш за все, – мови преси, тому що для неї є характерним жанрове розмаїття, динамічність, яскравість, також вона є своєрідним середовищем для різного роду новоутворень.

Лінгвісти, аналізуючи мову преси, розглядають її в різних аспектах, в тому числі і з використанням колоронімів. Розвитку семантики колоронімів сприяє взаємодія прямих, переносних і символічних значень, оскільки колір – це не тільки атрибут зорового сприйняття людини, а й складова частина мовної свідомості та уяви особистості.

Характерним для публіцистичного тексту є вживання складних слів (композитів) з колірним компонентом, які набувають у ньому нових значень, та утворення нових відповідних композитів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словоскладання в сучасній німецькій мові має

давню історію вивчення. Основи дослідження закладаються в першій половині XIX століття в роботах К. Ф. Бекера і Я. Грімма. Вивчаючи складні слова, К.Ф. Бекер розрізняє «злиття» (Verschmelzung) і «з'єднання» (Zusammenfügung) [5, с. 12]. На думку вченого, збагачують словниковий запас саме злиття як одиниці номінації, що позначають нові поняття. Дана думка простежується і в «Німецькій граматиці» Я. Грімма, який вніс великий внесок у вивчення словотвору і словоскладання в германських мовах [5, с. 14].

Вивчення словоскладання в німецькій мові продовжилося в XX столітті. Складні слова досліджуються багатоаспектно: вивчаються їх структурно-генетичні та семантико-синтаксичні особливості (М.Д. Степанова [5], В.С. Вашунін [1], В. Фляйшер [6]), стилістичний потенціал складних слів (В. Фляйшер [6]), особливості функ-

ціонування (В.С. Вашунін [1], Т.С. Глушак [3], А.Т. Кукушкіна [4]), при цьому уточнюються наявні класифікації складних слів.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні композитів з колірними компонентами *blau* та *gelb* і визначенні їх функції в німецькомовних публіцистичних текстах.

Виклад основного матеріалу. Колороніми, які входять до складу композитів утворюються за моделями: Adj + S (де Adj – колірний прикметник, S – іменник), Adj + V, Adj + Adj.

Розглянемо композити з колірним компонентом *blau*, побудовані за моделлю Adj + S. Складний іменник з компонентом *blau* може позначати: складову частину ботанічних, біологічних, хімічних назв (*die Blaualge* ‘водорості синьо-зеленого кольору’, *der Blaufuchs* ‘чорно-бура лисиця’, *die Blaumeise* – зоол. ‘лазоревка’, *die Blaupause* ‘синька креслярська’, *die Blausäure* ‘синильна кислота’, *die Blautanne* ‘блакитна ялина’, *der Blauwal* ‘синій кит’, *die Blaubeere* ‘чорниця’), професію (*der Blauhelm* ‘блакитна каска (Миротворчі сили ООН)’, *die Blaujacke*, *der Blaumann* ‘моряк’), соціальний статус (*der Blaubart* ‘Синя Борода (герой казки)’, *der Blaustrumpf* ‘синя панчоха’), документацію (*das Blaubuch* ‘синя книга’, про Британське урядове видання, що отримало свою назву через колір обкладинки), промисловість (*der Blaudruck* ‘текстильна промисловість’) [7, с. 314], корисні копалини (*das Blaueisenerz* ‘синя залізна болотна руда’ (вівіаніт), освітлення (*das Blaulicht* ‘синє світло’), продукти харчування (*der Blauschimmelkäse* ‘блакитний сир’, *der Blaukohl*, *der Blaukraut*, *der Blaukabis* ‘капуста червонокачанна’), канцелярські товари (*der Blaustift* ‘синій олівець’), хворобу (*die Blausucht* ‘синя хвороба (синюха)’, дати (*der Blau Montag* ‘останній день карнавалу’) [8, с. 311].

Композити, утворені за моделлю Adj + V, позначають порушення трудової дисципліни (*das Blaumachen* ‘прогул’, *blaumachen* ‘прогулювати’) [280]. Складні прикметники, побудовані за моделлю Adj + Adj позначають: походження: *blaublütig* ‘дворянський’, тобто блакитної крові; зовнішні дані людини: *blauäugig* ‘синьоокий, блакитноокий’ [7].

У далі наведеному прикладі мова йде про прагнення людства до отримання дворянського титулу, що не оминуло і сім’ю виноробів, які проголосили вже 66-у ‘винну королеву’. Прикметник *blaublütig* ‘блакитна кров’ у цьому випадку вживається у метафоричному значенні ‘аристократичний’ і є засобом вираження іронії:

Blaublütig.

Stefanie Schwarz ist die 51. Württemberger Weinkönigin. Die Untertürkheimerin Stefanie Schwarz ist die amtierende Weinkönigin. Ihrem Vater Markus und dem Bruder Ludwig – beide Winzer – war ihr Adelstitel gar einen Königinnen-Wein wert. Stuttgart – Die Sehnsucht nach blauem Blut ist groß [Der Spiegel, 31. März, 2015].

У цьому прикладі для позначення миротворчих сил ООН вживаються два композита *Blauhelme* – букв. ‘блакитні каски’, *Blauhelmsoldaten* – букв. ‘солдати блакитних касок’. У світовій політиці блакитний колір є символом миру, а також кольором прапора ООН. Вищеназвані складні іменники утворились за допомогою метонімічного перенесення кольору з однієї частини військового екіпірування – каски:

Vorwurf des Kindesmissbrauchs: Uno stellt Blauhelme unter Hausarrest Wegen neuer Vorwürfe des Kindesmissbrauchs durch Blauhelmsoldaten in der Zentralafrikanischen Republik ziehen die Vereinten Nationen 120 Angehörige der Uno-Truppe Minusca aus dem Land ab [Der Spiegel, 1. April, 2015].

19 Tote bei Angriff auf Blauhelmsoldaten

Beim Angriff auf die Friedensmission im Kongo wurden auch mehr als 50 Menschen verletzt. UN-Generalsekretär Guterres spricht von einem Kriegsverbrechen. Die Blauhelmsoldaten stammten weitgehend aus Tansania. Mindestens fünf kongolesische Soldaten wurden ebenfalls getötet, wie Haq sagte [Der Stern, 2. März, 2015].

Прагнення до миру сприяло виникненню нових складних слів, пов’язаних з ООН: *die Blauhelmbasis* ‘база блакитних шоломів’, *der Blauhelmeinsatz* ‘залучення до бою блакитних шоломів’:

Die Blauhelmbasis befindet sich in Semuliki in der Provinz Nord-Kivu entfernt rund 45 Kilometer von der Stadt Beni. Diese wurde in der Vergangenheit wiederholt von der Rebellengruppe (ADF) angegriffen. Auf dem Stützpunkt sind Interventionstruppen stationiert, die das Mandat zu Offensiven erhalten haben, wie Radio Okapi berichtete, das mit der UN-Mission verbunden ist [Der Spiegel, 2. Oktober, 2015].

Der UN-Blauhelmeinsatz Monusco im Kongo ist der größte und teuerste der Welt. Die Soldaten sollen in dem afrikanischen Land für eine Beruhigung der Lage im Konflikt mit mehreren bewaffneten Gruppierungen sorgen. UN-Angaben zufolge wurden seit dem Beginn der Mission im Jahr 1999 fast 300 Blauhelme in dem Land getötet [Der Spiegel, 11. März, 2015].

У цьому прикладі американську актрису Доріс Дей назвали *der Blaustrumpf* ‘Синьою панчохою’ за її особисті якості і нехтування своїх домашніх

і сімейних обов'язків. Сарказм передається метонімічним переносом:

*Doris Day zum 80. **Blaustrumpf** im kalten Krieg.*

Sie war der oberste Blaustrumpf der Nation, das brave US-Gegenbild zur Schmollmund-Erotik von Brigitte Bardot, Urbild der aufrechten Amerikanerin. Während andere – wie Meg Ryan oder Jennifer Aniston – sich in ihrem mimischen Fundus bedienen, kümmert Doris Day sich inzwischen lieber um ihre Haustiere. Am Samstag wurde sie 80 Jahre alt [Der Spiegel, 11. März, 2015].

У поданому прикладі композит *der Blaustrumpf* 'синя панчоха' служить також для номінації людини. Але його первинне негативне забарвлення не підтримується контекстом: мова ідеться про Герміону, героїню з кінофільму 'Гаррі Поттер', її називають не просто 'синьою панchoхою', а гарною 'синьою панchoхою', тому що в житті вона знається на стилі та приділяє багато уваги своєму зовнішньому вигляду:

*Populär wurde der hübsche **Blaustrumpf** aber besonders durch sein Stilbewusstsein. Wenn Emma ein Fotoshooting für ein glamouröses Magazin machte, besteht sie schon früh darauf, ihre eigenen Kleider auswählen zu dürfen und nicht „diese schrecklich hohen Schuhe tragen“ zu müssen [Der Spiegel, 11. Dezember, 2015].*

Нижчеподаний дієслівний фразеологізм *blaumachen* належить до ідіом з негативними конотаціями і є типовим для розмовного стилю спілкування:

*Wenn Arbeitnehmer **blaumachen** – für viele Firmen ein ganz heißes Eisen. Krankfeiern ist ein Thema, über das nicht gerne laut gesprochen wird [Der Spiegel, 2. Juni, 2015].*

У цій статті складні слова *blaumachen* 'прогулювати', *Blaumacher* 'прогул', чіє первинне значення – негативне, набувають позитивного значення. Як виявилось, з точки зору психології, прогул одного робочого дня не зашкодить, а працездатність трудящого завдяки незапланованому вихідному дню збільшується:

***Blaumachen** muss nicht immer schlecht sein. In der Schweiz ist **blaumachen** wenig verbreitet. Doch einmal zu Hause zu bleiben, statt arbeiten zu gehen, kann sich auch positiv auswirken. 20-Minuten-Leser sind keine **Blaumacher**. Diesen Schluss legt jedenfalls die Umfrage im Rahmen unseres Artikels zum Absenzen-Management nahe: 60 Prozent der gut 16'000 Teilnehmenden gaben dabei an, noch nie gelogen zu haben, um freizunehmen. 36 Prozent der Antwortenden haben sich hingegen schon Freitage erschwandelt [Der Spiegel, 21. Februar, 2016].*

Складні слова з колірним компонентом *gelb*

Розглянемо композити з колірним компонентом *gelb*, побудовані за моделлю *Adj + S*. Складний іменник з компонентом *gelb* може позначати: складову частину ботанічних, біологічних, хімічних назв (*die Gelbfibermücke* 'жовтий малярійний комар', *der Gelbkörper* 'жовте тіло', *das Gelbkörperhormon* 'жіночий гормон', *der Gelbrost* 'іржа', *die Gelbrübe* 'морква', *das Gelbkreuz* 'жовтий хрест', про марку хімічних снарядів під час першої світової війни), хворобу (*das Gelbfieber* 'жовта лихоманка', *der Gelbspötter*, *die Gelbsucht* 'жовтяниця'), соціальний статус (*der Gelbschnabel* 'жовторотий молодик, молокосос'), застережливий сигнал (*das Gelblicht* 'жовте світло', *die Gelbsperre* 'жовта заборона'), документацію (*das Gelbbuch* 'жовта книга') [8, с. 415].

Складний іменник *die Gelbesucht* є метафоричним переосмисленням, утворене з допомогою аналогії – у хворого на жовтяницю спостерігається пожовтіння слизових оболонок і шкіри:

*Gelbe Haut beim Kleinkind nicht unbedingt **Gelbsucht**. Gelb gefärbte Haut wird oft als Zeichen für eine drohende **Gelbsucht** gesehen. Eltern von betroffenen Kindern befürchten schnell das Schlimmste. Warum eine verfärbte Haut aber nicht immer auf eine Lebererkrankung hindeutet, erklärt eine Spezialistin. Eine gelbe Haut beim Kleinkind muss nicht unbedingt auf **Gelbsucht** hinweisen [Heute, 16. Mai, 2015].*

У публіцистичному тексті колоронім *gelb* часто зустрічається у складі слів, які вживаються з дефісом, наприклад, *Gelb-Chance* – букв. 'жовтий шанс'. Це новоутворення вживається замість словосполучення *Gelber Trikot* – 'жовта майка лідера' і означає, що хтось має шанс стати лідером у поточному змаганні: *Tour 2018 mit Alpe d'Huez, Kopfsteinpflaster und **Gelb-Chance** für Kittel. Für Kittel (Arnstadt), 2017 mit fünf Etappensiegen der überragende Sprinter, bietet sich ein gutes halbes Dutzend Siegchancen. Schon die erste Etappe im Westen Frankreichs könnte mit einer Sprintankunft und daher mit dem **Gelben Trikot** für Kittel enden [Die Zeit, 7. Dezember, 2017].*

У вищенаведеному контексті замість словосполучення *Gelber Trikot* – 'жовта майка лідера' вживається новоутворення *Gelb-Träger* – букв. 'жовто-носій': *Innsbruck – Der Gesamtweltcup-Führende Richard Freitag greift bei der 66. Vierschanzentournee nach dem ersten großen Titel in diesem Olympia-Winter.*

Der Drittplatzierte Dawid Kubacki, ebenfalls Polen, liegt schon über 20 Punkte hinter Freitag zurück. 'Es ist ein Sportler vor Richard, der mit

allen Wassern gewaschen ist. Diese Punkte werden wahnsinnig schwer wettzumachen', sagte Bundestrainer Werner Schuster. **Gelb-Träger** Freitag wirkte mit zwei zweiten Plätzen eigentlich recht zufrieden [Der Stern, 04. Januar, 2017].

Іменник *der Gelbschnabel* вказує на недосвідченість, незрілість будь-якої особи. Далі в контексті 'жовторотим молодиком' називають людину, яка не знає правил дорожнього руху: *Wie stark die erzieherische Wirkung der Puppenbühnen ist, zeigt sich an diesem Vormittag im Gemeindesaal in Fürth. Gebannt verfolgen die Vier – bis Fünfjährigen das Schicksal des schusseligen Raben Harald. Gerade noch hatte ihm der Kasper das richtige Verhalten beim Straßenüberqueren eingeschärft, da hat er sie – abgelenkt von einem herumgaukelnden Schmetterling – auch schon wieder vergessen: Der Gelbschnabel läuft trotz roter Ampel über die Straße – und vor einen gerade noch rechtzeitig stoppenden Lastwagen* [Der Spiegel, 10. September, 2019].

Складний іменник *das Gelbbuch* 'жовта книга', утворений за аналогією з англійським варіантом *Yellow Book* (стандарт зберігання комп'ютерних даних для CD-ROM) вживається для позначення звіту перед акціонерами:

Trotz roter Zahlen wird die Dividende für 2015, wie vorgesehen, in Höhe von 850 Millionen Euro ausbezahlt. Laut dem „Gelbbuch“ – einem Papier, das das Unternehmen am Dienstag an seine Aufsichtsräte verschickt hatte – ist es der grundlegendste Umbau, seit die Behörden-Bahn in die Deutsche Bahn umgewandelt wurde [Heute, 14. April, 2016].

Складний іменник *das Gelbkreuz* 'жовтий хрест' вживається для позначення хімічної зброї, що за запахом нагадує гірчицю, інакше кажучи, 'гірчичний газ', який було використано під час Великої Вітчизняної війни. Хрестом на карті позначалися населені пункти, жителів яких було знищено цією зброєю: *Mit solchen Kasinoscherzen war es vorbei, als Nernst abtrat und sein Nachfolger Fritz Haber, später ebenfalls Nobelpreisträger, die Eskalation organisierte. Nun waberte auch das berühmte*

Senfgas („Gelbkreuz“) über die Schützengräben. Beide Seiten benutzten es mit schrecklichem Resultat. Zahllose Soldaten wurden schwer geschädigt, 90 000 starben im Gas – davon allein rund 56 000 Russen [Heute, 1. April, 2020].

Композит, утворений за моделлю **Adj + Adj**, позначає якість (*gelbreif* 'зрілий, стиглий'). У наведеному прикладі прикметниковий композит *gelbreif* позначає стиглість пшениці, де колір цілком збігається із кольором стиглих зерен цієї рослини: *Der rechte Zeitpunkt zur Ernte der Getreidearten ist gekommen, wenn die Körner 'gelbreif' geworden, wenn sich das Korn über den Fingernagel noch brechen lässt, wenn beim Weizen die obersten Halmknoten sich bräunen* [Der Stern, 11. April, 2015].

Висновки і пропозиції. Отже, можна констатувати в цілому, що продуктивність словоскладання як способу утворення нових номінацій зростає, і в даний час словоскладання є найбільш продуктивним способом, за допомогою якого утворюються нові найменування. Композити, в більшості випадків, утворені за моделлю «прикметник кольору + іменник».

Всі композити утворені шляхом метафоричного або метонімічного переосмислення, значення яких не завжди збігається зі словниковими трактуваннями. Спостерігається залежність словотвірної активності колоронімів від психічних асоціацій людини, запрограмованих з давніх часів і виявляє не лише нові значення вже існуючих композитів з кольірним компонентом, а й фіксує нові лексеми, серед яких є композити, які утворюються за допомогою дефіса. Всі складні слова пов'язані з людиною, з описом її зовнішніх даних або з характеристикою її діяльності.

Значна продуктивність складних слів в німецькій мові взагалі і в публіцистичному тексті зокрема вимагає їх всебічного і фундаментального опису, що і визначає перспективність подальших досліджень композитів з кольірним компонентом в мові преси.

Список літератури:

1. Вашунин В. С. Субстантивные сложные слова в современном немецком языке. М.: Высшая школа, 1990. 159 с.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. М.: Русские словари, 1996. 416 с.
3. Глушак Т.С. Функциональная стилистика немецкого языка. Учеб. пособие для факультетов и институтов иностранных языков. Минск: Высшая школа, 1981. 173 с.
4. Кукушкина А.Т. Теоретическая грамматика немецкого языка. Морфология. Часть 3. Нижний Новгород: НГЛУ им. Н.А.Добролюбова, 2004. 80 с.
5. Степанова М.Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке. М.: Высшая школа, 1984. 264 с.
6. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig: Niemeyer, 1992. 327 S.

7. Deutsches Universalwörterbuch. 6., überarbeitete u. erweiterte Auflage. Mannheim : Dudenverlag, 2007. 2016 S.
8. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / neu herausgegeben von Dr. Renate Wahrig. München : Burfeind, 2002. 1451 S.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Spiegel [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs: <http://www.spiegel.de> 2015-2020
2. Zeit [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs: <http://www.zeit.de/index> 2015-2020
3. Heute [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs: <http://www.heute.de> 2015-2020
4. Stern [Elektronische Ressource]. – Mode des Zugangs: <https://www.stern.de/> 2015-2020

Nikolaieva N. M. METHODS FOR THE FORMATION OF COLORONYMS WITH A COLOUR COMPONENT *BLAU* AND *GELB* IN A GERMAN LANGUAGE JOURNALISTIC TEXT

It is known that basic colours have prototypical meanings. Thus, there is a conceptual association between: the colour blue and the sky, yellow and the sun, green and “things growing out of the ground”, red and fire. The colours white and black can be referred to as different shades of light. Our interest lies in colour compounds with the mentioned colours or shades of light as latter part and with a describing first part of the compound in modern German language. Our aim is to study these prototypical meanings among the colour compounds blau and gelb.

This article discusses the derivation derivational coloronymiv in journalistic text of the German language. It can be noted that the productivity of compounding as a way of formation of new nominations is increasing, and is now compounding is the most productive method by which new names formed.

Compounds are formed of at least two stems, and can combine any parts of speech (noun + noun, adjective + adjective, verb stem + noun, etc.). There are generally two types of compounds that can be identified: the determinative compound and the copulative compound. The determinative compound is the most common one. It is made up of a semantic head, the right-hand component of the lexeme, which also determines the grammatical category and gender of the word. The meaning of this head is restricted by the qualifying element that precedes it. Less common is the copulative compound. This type of compound is characterized by a coordinate, rather than a subordinate, relationship between the components. The copulative compound always combines the same parts of speech (e.g. adjective + adjective, noun + noun). In this article compounds are formed on the model of “color adjective + noun”, although there are other “color adjective + verb”, “color adjective + adjective”.

Coloronym in the German linguistic culture have a constant set of portable values that describe a variety of objects. Almost all coloronymy are polysemy, so their value is specified, or in certain combinations of usual, or in the context. Due to the color component of the compound become figurative meaning. All compounds are formed by metaphorical or metonymic rethinking whose meaning does not always coincide with the lexical interpretations. All difficult words associated with a person, with the description of its external data or a characteristic of its activity. In German compounds with color component blau and gelb used most often with a negative value.

Key words: compounds, coloronimy, blau, gelb, meaning, German.